

سطح بندی فضایی برخورداری روستاهای هدف گردشگری استان سیستان و بلوچستان

طاہر پریزادی

هیات علمی گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات بروجرد، sosa19063@yahoo.com

مهدی یعقوبی درمیان

کارشناس دفتر فنی تهیه طرحهای هادی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان سیستان و بلوچستان

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۶/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۲

چکیده

گردشگری دارای اشکال متنوعی است که بخشی از آن گردشگری روستایی است. این نوع از گردشگری، در محیطهای روستایی و حوزههای غیرشهری صورت میگیرد. به همین دلیل تعیین روستاهای هدف گردشگری در هر استان و توجه ویژه به این روستاها در قالب تهیه طرح ویژه و جانمایی مراکز خدماتی مخصوص گردشگران و تعیین فضاها و مسیرهای گردشگری از جمله سیاستهای متولیان گردشگری کشور می باشد هدف این مقاله ضمن معرفی و تحلیل ویژگیهای روستاهای هدف گردشگری استان سیستان و بلوچستان، سطح بندی فضایی - گردشگری در خصوص میزان برخورداری یا محرومیت می باشد در این راستا، مراکز خدمات رسانی و فضای گردشگری روستاهای مورد مطالعه، وضعیت تاسیسات و زیرساختها مورد بررسی واقع گردیده است روش جمع آوری داده ها و تحلیل اطلاعات مورد نیاز، ترکیبی از روشهای اسنادی - تحلیلی است. یافته های تحقیق، از بررسی توانایی های این روستاها در زمینه صنعت گردشگری، حاکی از این واقعیت است: که این روستاها، به لحاظ موقعیت جغرافیایی، گذشته تاریخی، داشتن پتانسیل های طبیعی، ظرفیت جذب سرمایه گذاری را دارا هستند و از سوی دیگر نتایج حاصل از سطح بندی برخورداری روستاهای مورد مطالعه حاکی است که روستاهای ناهوک و آبادان در سطح برخوردار و روستاهای کجور و لادیز محروم تر هستند.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، سطح بندی، روستاهای هدف گردشگری، سیستان و بلوچستان

مقدمه

گردشگری، یکی از بزرگترین صنایع جهان شمول است کشورهای بسیاری روی این صنعت سرمایه گذاری کرده اند، زیرا مطمئن به سود آوری بلند مدت آن هستند و گردشگری را طلای سیال نامیده اند تردیدی نیست که صنعت گردشگری به شکوفایی خود در سالهای آینده ادامه خواهد داد. به گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری، ۱۰ درصد درآمد اقتصادی جهان از راه گردشگری به دست می آید و ۲۴۰ میلیون نفر در این صنعت اشتغال دارند بررسیهای کمیسیون امریکایی تحقیق و بررسی اقتصادی جهان نشان می دهد که براساس اطلاعات سال ۱۹۸۹ از هر ۱۶ شغل موجود در جهان ۱ مورد به صنعت گردشگری اختصاص یافته است برای بسیاری از اقتصادها، گردشگری فقط یک منبع مهم کسب درآمد نیست، بلکه بطور مطلق مهمترین و بزرگترین مجموعه فعالیتی در زمینه اشتغالزایی است گردشگری در بسیاری از کشورها، چرخ ثبات اقتصادی و تجاری است. (سقای، ۱۳۸۵)

به اعتقاد کارشناسان، ایران یکی از پنج کشور نخست، برخوردار از بیشترین تنوع زیستی در کره زمین است و البته از نظر جاذبه های تاریخی و فرهنگی نیز در ردیف یکی از ده کشور نخست جهان بشمار می آید (سیستان و بلوچستانی، ۱۳۸۷) با این وجود ایران از لحاظ توسعه صنعت توریسم ۴۰ سال از دنیا عقب است هم اکنون ایران به لحاظ گردشگری راه بسیار سختی در پیش دارد تا این عقب ماندگی را جبران نماید با مقایسه مکان های توریستی ایران و ترکیه، کشور ترکیه ۵۰ سال پیش حرکتی را در بخش توسعه گردشگری خود شروع کرد، به نحوی که امروز به عنوان رقیب اصلی کشورهای اروپایی مطرح شده است اگر حمایت جدی دولت در این بین نباشد؛ قطعاً جبران عقب ماندگی در صنعت گردشگری بسیار سخت خواهد بود. امروز درآمدهای نفتی اقتصاد مریض گونه را به کشور هدیه کرده است به طوری که غیر از فروش نفت به چیز دیگری فکر نمی شود. چنانچه یک گردشگر ۲۴ ساعت در کشور اقامت کند، هزینه ای که صرف می کند معادل صدور ۲ بشکه نفت خواهد بود (www.eazarbayjanmiras.ir)

برنامه ریزی گردشگری به عنوان شالوده و پایه فعالیتهای مدیران همواره به آینده نگاه دارد، آینده ای که روزی به گذشته تبدیل خواهد شد. در محیط های متلاطم، پیچیده و پویای کنونی، که هر روز پیچیدگی آن روبه فزونی است، تنها در سایه اطلاعات است که برنامه ریزان و مدیران می توانند عدم اطمینان محیطی را به اطمینان تبدیل کنند. بررسی عملکرد گذشته و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن با هدف

طراحی برنامه های آینده از جمله مواردی است که در صورت توجه به آن از سوی برنامه ریزان و مدیران، می تواند موجبات اثر بخشی فعالیتها را فراهم سازد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۴۹). برنامه ریزی ناحیه ای تصمیم گیری و سرمایه گذاری در پروژه ها در سطح ناحیه، در راستای توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی نواحی مختلف کشور است بدیهی است برنامه ریزی ناحیه ای پرداختن به رابطه بین انسان، محیط و فعالیت است (زیاری، ۱۳۷۸: ۳۳). پس اگر هدف برنامه ریزان مطلوبیت بخشیدن به شرایط اجتماعی و اقتصادی اعم از مناطق توسعه یافته و نیافته باشد لازم است مطالعات بیشتری درباره ویژگی نواحی و نابرابری های آنها صورت گیرد. در واقع برنامه ریزی ناحیه ای مولود نابرابریهای ناحیه ای است که مطالعه تاریخ سنجی آن نیز بر این امر صحه می گذارد، به این ترتیب ضرورت اجرای برنامه های مختلف اقتصادی و اجتماعی در چنین استان هایی به شدت احساس می گردد (تقوایی و رضانی، ۱۳۸۴: ۵۰). که چند دلیل عمده می توان بر این امر ذکر نمود:

- ۱- تفاوت و ناهمسانی در میزان برخورداری از امکانات و خدمات در سطح استان
- ۲- فقدان یک ارتباط معقول و منطقی بین جمعیت، فعالیت و مکان در بخش های استان
- ۳- سرمایه گذاریهای صورت گرفته مطابق با قابلیتها و توانهای محیطی بخش ها نبوده و نتوانسته موجبات توسعه استان را فراهم آورند.

ادبیات پژوهش

توریسم، واژه ای است فرانسوی که از ریشه "تور" گرفته شده است این واژه نخستین بار در سال ۱۸۱۱ در مجله ای انگلیسی به نام اسپریتینگ ماکزین (مجله ورزشی) آمده است در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت بکار می رفت به نظر پیرلاروس، توریسم عمل مسافرت بمنظور تفنن ولذت است و توریست کسی است که برای خشنودی خود ولذت بردن مسافرت می کند (کازه، ۲۱، ۱۳۸۱).

توریست یا گردشگر

- کسی است که دست کم یک شب در اقامتگاه عمومی یا خصوصی در محل مورد بازدید بسر برد.

• کسی است که شهری یا کشور دیگری را حداقل ۲۴ ساعت و حداکثر سه ماه برای تفریح، استراحت، فعالیتهای ورزشی، امور پزشکی، گذراندن تعطیلات، مطالعه، شرکت در کنفرانس و امور خانوادگی بازدید کند؛ مشروط به اینکه برای احراز شغل و کسبی نباشد.

گردشگری گونه‌های گوناگونی دارد:

۱- گردشگری تفریحی: رایجترین نوع گردشگری.

۲- گردشگری درمانی: برای بهره‌گیری از آبهای گرم معدنی یا برای بهره‌گیری از امکانات تشخیصی و درمانی کشورهای دارای این ظرفیت.

۳- گردشگری مذهبی: زیارت و حج و سفرهای دینی بودائیان و هندویان و غیره.

۴- گردشگری بازاری: سفر گردشگری به منظور جانبی خرید و فروش کالا.

۵- گردشگری همایشی: برای شرکت در همایش‌ها و بازدید از مناطق.

۶- گردشگری الکترونیک: همان E-Tourism است که در برگزیده اطلاعات و انجام بخش اعظم سفر به صورت مجازی می‌باشد.

۷- بومگردی (اکوتوریسم): گردش در طبیعت

۸- گردشگری ورزشی: به منظور انجام ورزشی خاص یا مسابقات بین المللی (قهرمانی ۱۱، ۱۳۸۵)

پدیده توریسم از دستاوردهای تمدن جدید است. اگر چه از آرزوهای دیرین بشر بوده است ولی موانعی به شرح زیر مانع آن می‌شده است:

• ابتدائی بودن حمل و نقل

• طولانی بودن زمان سفر

• عدم وجود امنیت در راهها

ولی با دستیابی انسان به تکنولوژی و در نتیجه افزایش اوقات فراغت او را بسوی ارضای امیال درونیش بافعالتهایی مثل ورزش و سیر و سیاحت و هنر سوق داد. (دیباچی ۳۴، ۱۳۷۱)

امروزه لزوم توجه جدی به مقوله سیر و سیاحت و گردشگری، بعنوان پدیده ای جدید در زندگی ماشینی قرن بیست و یکم بسیار احساس می‌شود و اهمیت آن روز به روز در دنیا افزایش می‌یابد، زیرا با روند رو به تزاید فناوری و ماشینی شدن زندگی در جوامع و گسترش اختراعات و اکتشافات جدید، که انسان را به

شهرها بعنوان محور تحول وابسته می‌کند، شهرها با مشکلات بیشماری مواجه شده اند

پیشینه پژوهش

با توجه به درک اهمیت کسب درآمد و اشتغالزایی صنعت گردشگری، مطالعات زیادی در سطح کشور در خصوص انواع مختلف گردشگری (اکوتوریسم، توریسم شهری، توریسم ورزشی، توریسم فرهنگی، توریسم سیاه ...) صورت گرفته است که هر یک ابعاد مختلفی از توریسم را مورد مذاقه قرار داده اند با توجه به وضعیت جغرافیایی کشور ایران و همچنین با توجه به قدمت طولانی این سرزمین کلیه تحقیقات جایگاه و کاربرد ویژه دارند در خصوص توریسم می توان به پژوهش توریسم در اردبیل (مبارکی و همکاران ۱۳۸۸، ۳۱)، ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان (مدهوشی ۱۳۸۲، ۲۵)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (رکن الدین افتخاری ۱۳۸۱، ۲۳) و... اشاره کرد در این تحقیقات سعی شده است که کلیه امکانات و جاذبه های گردشگری مورد بررسی و شناسایی واقع شده و ضمن تحلیل راهکارها گامی در جهت توسعه صنعت گردشگری در همه ابعاد خود برداشته شود.

اهداف تحقیق

در برنامه ریزی، هدف همیشه اولین عامل بوده است. در برنامه ریزی ناحیه ای، هدف ممکن است یکسان کردن درجه توسعه یافتگی نواحی باشد. از این لحاظ و برای برنامه ریزی به منظور یکسان کردن نواحی می توان برای هر متغیر در هر ناحیه، بزرگترین مقدار را به عنوان مقدار مطلوب در نظر گرفت (آسایش و استعلاجی، ۱۳۸۲: ۱۵۶). جک هاروی اهدافی که دولت ها در برنامه ریزی ناحیه ای باید دنبال کنند به شرح ذیل می داند:

۱- کاهش نسبی بیکاری فزاینده در نواحی خاص ۲- ایجاد تعادل بهینه میان جمعیت و محیط زیست ۳- حفظ اصالت ها و هویت های فرهنگی - ناحیه ای ۴- از بین بردن تورم در نواحی در حال توسعه به وسیله کاستن میزان تقاضا (Harvy, 1996: 313).

و اما اهداف این تحقیق عبارتند از:

- ۱- تعیین و اندازه گیری سطح برخورداری روستاهای هدف گردشگری استان.
- ۲- تعیین اولویت سرمایه گذاری در روستاهای هدف گردشگری برای برنامه ریزان .
- ۳- ارائه راهکارهای مناسب جهت برطرف نمودن کمبودها در روستاهای هدف و محروم استان.

۴- موقعیت محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر، روستاهای هدف گردشگری استان سیستان و بلوچستان است که هریک دارای قابلیت‌های توریستی بشرح زیر میباشند:

- ۱- روستای سه کوهه، بخش شیب آب، همجوار آثار تاریخی سیستان
- ۲- روستای لادیز، بخش میرجاوه، دارای غار آبی لادیز، همجوار کوه تفتان
- ۳- روستای تمین، بخش میرجاوه، دارای دریاچه سردریا، همجوار کوه تفتان
- ۴- روستای آبادان، بخش مرکزی ایرانشهر، همجوار محوطه های باستانی، دارای باغهای میوه گرمسیری
- ۵- روستای ناهوک، بخش جالق سردان، همجوار محوطه های باستانی جالق و مجموعه سنگ نگاره های نگاران و دارای باغهای میوه سردسیری
- ۶- روستای کجور، بخش مرکزی سرباز، دارای کوهستان زیبا و تمساح پوزه کوتاه و باغهای میوه گرمسیری
- ۷- روستای بریس، بخش دشتیاری چابهار، همجوار ساحل و مرکز تفریحی ماهیگیری

روش تحقیق

نوع مطالعه و روش اجرا

در پژوهش حاضر، روش کار ترکیبی از روشهای، مقایسه ای- تحلیلی است. در این مطالعه بر اساس ۴۹ متغیر و 6 شاخص و با بکارگیری ۵ تکنیک شناخته شده (روش میزان سنج نهادی گاتمن، روش شاخص مرکزیت، روش Z، شاخص توسعه انسانی، روش تحلیل خوشه ای) در خصوص جامعه آماری (۷ روستای هدف گردشگری استان سیستان و بلوچستان)، مطالعات رتبه بندی مراکز روستایی صورت گرفت. داده های مورد نیاز از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، آمارنامه سال ۱۳۸۸ استان سیستان و بلوچستان و سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲ بدست آمده که از این داده ها بانک اطلاعاتی مورد نیاز ایجاد و بکار گرفته شد. با استفاده از همپوشانی نقشه های نقاط روستایی، (نقشه مرز سیاسی - اداری تا دهستان، توپوگرافی، شبکه راهها، رودخانه ها، جمعیت، نقشه رتبه بندی نهایی) در محیط نرم افزار *ARC GIS*، به نظام سلسله مراتبی برخورداری نایل آمدیم. سپس برای گروه بندی روستاها و تشخیص همگنی آنها و تجزیه و تحلیل برخورداری روستاها از نرم افزار *SPSS*، و روش تحلیل خوشه ای استفاده شده است در

این روش با استفاده از رتبه هر روستا، منتج از هر تکنیک ضمن آگاهی از جایگاه روستا در سطح بندی برخورداری (محروم، کمتر توسعه یافته، نسبتاً توسعه یافته، توسعه یافته) و شناخت محروم ترین و توسعه یافته ترین روستاها، به همگونی روستاهای هم طبقه، پی برده ایم. در نهایت دستاوردهای پژوهش بصورت سطح بندی مراکز عملکردی و سطح بندی توسعه روستاها در قالب نمودار، نقشه و شکل، تنظیم و ارائه گردیده است

فرایند انتخاب شاخص ها

تعیین شاخص های توسعه مهمترین قدم در مطالعات توسعه منطقه ای است شاخصهای توسعه در واقع بیان آماری پدیده های موجود در منطقه است (کلانتری، ۱۳۸۰؛ ۱۱۱). اصولاً شاخص ها از تقسیم متغیرها به یک مخرج مناسب حاصل میشوند (همان، ۱۱۲) در این پژوهش ابتدا با اجماع نظر نگارندگان، متناسب با تکنیک های مورد کاربرد، از شاخصها و متغیرهای متنوعی استفاده شده است. ۴۹ متغیر برای بهره گیری از تکنیک های میزان سنج نهادی گاتمن، شاخص مرکزیت انتخاب شدند و برای بهره گیری از دو تکنیک نمره Z و شاخص توسعه انسانی نسبت به انتخاب ۶ شاخص که در توسعه خدمات و امکانات دهستان موثر هستند، مبادرت گردید

شاخص ها و متغیرهای مطالعه

متناسب با تکنیک های مورد کاربرد، از شاخصها و متغیرهای متنوعی به شرح زیر استفاده شده است:

متغیرهای آموزشی، فرهنگی و ورزشی: دبستان، مدرسه ی راهنمایی پسرانه، مدرسه ی راهنمایی دخترانه، مدرسه ی راهنمایی مختلط، دبیرستان پسرانه، دبیرستان دخترانه، کتابخانه ی عمومی، مکان ورزشی

متغیرهای مذهبی: مسجد، امامزاده، سایر اماکن مذهبی مسلمانان، اماکن مذهبی سایر ادیان

متغیرهای سیاسی و اداری: شورای اسلامی روستا، مرکز خدمات جهاد کشاورزی، شرکت تعاونی روستایی،

متغیرهای خدمات عمومی: برق، گاز لوله کشی، آب لوله کشی، سیستم تصفیه ی آب

متغیرهای مخابرات و ارتباطات: صندوق پست، دفتر پست، دفتر مخابرات، دسترسی عمومی به اینترنت، دسترسی به وسیله ی نقلیه ی عمومی، دسترسی به روزنامه و مجله،

متغیرهای بهداشتی - درمانی: حمام عمومی، مرکز بهداشتی درمانی، داروخانه، خانه ی بهداشت، مرکز تسهیلات زایمانی، پزشک، دندانپزشک، دندانپزشک تجربی یا دندانساز، بهیار یا مامای روستایی، بهداشتیاری، بهورز، دامپزشک، تکنسین دامپزشکی،

متغیرهای بازرگانی و خدمات:، فروشگاه تعاونی، بقالی، نانوايي، گوشت فروشی، قهوه خانه، بانک، تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی و....

شاخص ها: شاخص نسبت باسوادی، شاخص نسبت اشتغال، شاخص دام، شاخص زمین زراعی، شاخص توان جمعیتی و....

بحث و یافته ها

در زمینه سنجش و تعیین سطح برخورداری؛ انواع متنوعی از روش ها و تکنیک های کمی وجود دارد که بسته به میزان اعتبار و وثوق اطلاعات در دسترس و مهارتهای برنامه ریزان محلی، برای سازمان دهی و ارزیابی اطلاعات مورد استفاده قرار می گیرند . از جمله این روشها می توان به تحلیل تاکسونومی، تحلیل عاملی، تحلیل خوشه ای، تحلیل شبکه اجتماعی، مدل امتیاز استاندارد شده، تحلیل سلسله مراتبی، مدل موریس و مدل شبکه های عصبی اشاره کرد (بدری، ۱۳۶۹: ۵۳). این در حالی است که با پیشرفت های صورت گرفته در سیستم اطلاعات جغرافیایی و امکان مدل سازی و تحلیل اطلاعات به صورت فضایی به وجود آمده است (فرجی سبکسار، ۱۳۸۴: ۱۲۵). البته بدیهی است که هر یک از روش ها مبتنی بر رهیافت ها و زمینه های تئریکی متفاوتی بوده و در نتیجه طبقه بندی های مختلفی را ارائه می کنند . با این همه یک موضوع و مطلب مشترک در تمامی این طبقه بندیها صراحت دارد و آن تفاوت و تباینی است که معمولا بین اجزا و عناصر تشکیل دهنده یک منطقه روستایی وجود دارد (Copus & Crbtree, 1999,42).

تحلیل اولیه

در تحلیل اولیه پژوهش سعی می شود رتبه نهایی روستاهای هدف، حاصل از بکارگیری تکنیک های چهارگانه، رتبه بندی (گاتمن، شاخص مرکزیت، روش استاندارد، روش توسعه انسانی) در قالب جدول شماره (۱) بیان می شود مطابق یافته ها، روستای بریس دارای بیشترین جمعیت و در همه تکنیک ها دارای رتبه سه در بین هفت روستای مورد مطالعه بوده است. و روستای ناهوک با ۱۹۹۵ نفر جمعیت در کلیه تکنیک های

بکارگرفته شده دارای رتبه یک است باستثنای شاخص ترکیبی توسعه انسانی که در روستای ناهوک رتبه دو را کسب کرده است و نهایتاً اینکه روستای لادیز بر حسب آخرین سرشماری نفوس و مسکن کشور فاقد جمعیت است و در پائین ترین سطح رتبه بندی در مطالعات بوده است.

جدول شماره ۱-رتبه بندی روستاهای هدف گردشگری بر اساس هر یک از تکنیک ها ورتبه بندی نهایی

رتبه نهایی	جمع رتبه ها	توسعه انسانی		روش استاندارد		شاخص مرکزیت		کاتمن		جمعیت	نام روستا	کد
		رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	جمع نهاده			
۳	۱۲	۳	۰/۶۷	۳	۱/۴	۳	۷۰۹/۹۶	۳	۱۹	۲۳۶۷	بریس	۱
۴	۱۴	۵	۰/۵۰	۵	۰/۶	۲	۷۷۱/۶۲	۲	۲۳	۵۷۴	سکوهه	۲
۷	۲۸	۷	۰/۲۵	۷	-۷/۸	۷	۰	۷	۰	۰	لادیز	۳
۵	۲۰	۴	۰/۵۳	۴	۱	۶	۲۰۹/۹۷	۶	۱۰	۴۵۷	تمین	۴
۲	۱۱	۱	۰/۷۳	۲	۲/۳	۴	۳۱۴/۹۷	۴	۱۳	۲۲۳۳	ابادان	۵
۱	۵	۲	۰/۷۲	۱	۳	۱	۸۵۸/۲۸	۱	۲۷	۱۹۹۵	ناهوک	۶
۶	۲۲	۶	۰/۵۰	۶	-۰/۵	۵	۲۵۴/۹۷	۵	۱۲	۱۲۶۸	کجور	۷

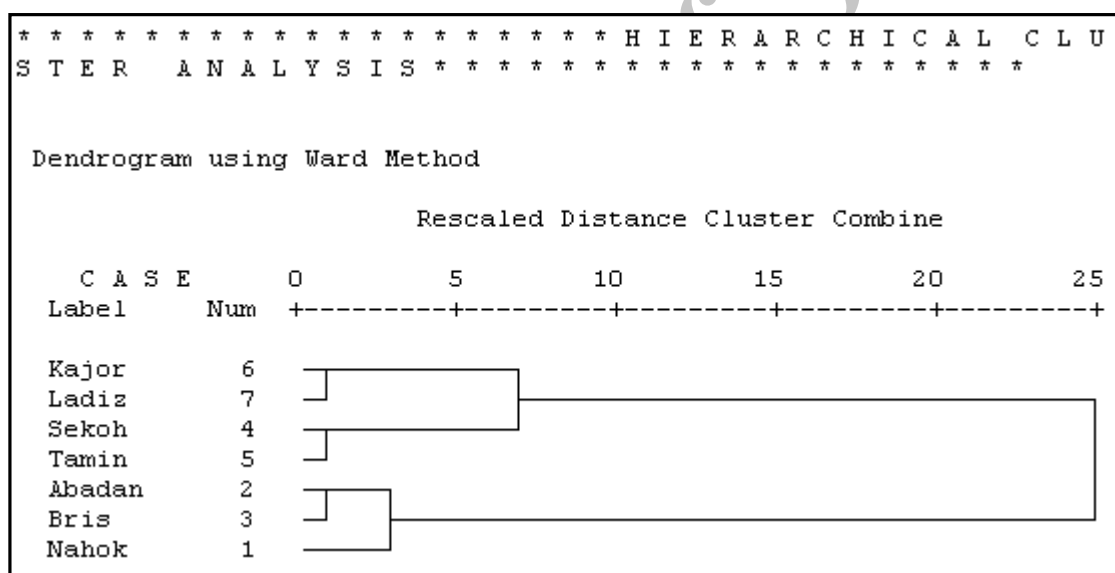
(ماخذ: مطالعات پژوهش)

تحلیل ثانویه

● تحلیل خوشه ای

از آنجائیکه توسعه و سنجش آن، ماهیتاً یک پدیده چند متغیره است بنابراین استفاده از روشهای جامعتر و کاملتر برای ناحیه بندی ضروری بشمار می رود بهمین دلیل روشهای آماری چند متغیره از جمله تحلیل خوشه ای کاربرد وسیعی در طبقه بندی و ناحیه بندی توسعه پیدا کرده است بعبارتی دیگر، تحلیل خوشه ای روشی برای سطح بندی مناطق، شهرها، روستاها و... است به طوری که در این سطح بندی، مکانهای واقع در یک سطح شباهت زیادی با همدیگر داشته، اما تفاوت قابل توجهی با مکانهای سطوح دیگر دارد. سطح بندی مکانهای همگن در این روش به شیوه های مختلفی صورت می گیرد. تعیین ضریب همبستگی و اندازه گیری فاصله، به ویژه فاصله اقلیدسی از مهمترین روشهای تغییر مکانهای همگن می باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۳۶). در روش خوشه بندی، گروه بندی مشاهدات بر اساس فاصله بین آنها انجام می گیرند برای تعیین فاصله بین دو عضو، فاصله آنها از همدیگر بر اساس معیارهای مورد مورد نظرا از طریق "هندسه اقلیدسی" محاسبه می شود فرایند خوشه بندی، تمام مشاهدات را به اندازه فاصله آنها گروه بندی میکند (علیجانی، ۱۳۸۱: ۸۱) در تعداد روشهای تحلیل خوشه ای و معیارهای تعیین فاصله مشابهت و عدم مشابهت در نرم افزار SPSS زیاد است (محمدی، ۱۳۸۸: ۲۷) روشهای متفاوتی نیز برای

تشکیل خوشه های تراکمی در روش تحلیل خوشه ای سلسله مراتبی وجود دارد که عبارت اند از: الف) پیوند تکی ب) پیوند متوسط ج) پیوند کامل ح) روش وارد چ) روش مرکز ثقل. این روشها از نظر نحوه محاسبه فاصله بین خوشه ها از هم متفاوت اند. انتخاب هر کدام از این روشها بستگی به داده های آماری و هدف برنامه ریزی دارد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۳۷). با بررسی های متعدد و مقایسه روشهای متفاوت، باید مناسبترین روش و معیار انتخاب شود در این مطالعه نیز پس از بررسی تعدادی از روشهای تحلیل خوشه ای موجود در نرم افزار *Spss* روش *Ward* و معیار فاصله اقلیدسی برای انجام مطالعات فضایی بهتر از سایر روشها تشخیص داده شد و شکل شماره یک دندو گرام حاصل از روش وارد را نشان میدهد بر اساس این شکل حداقل چهار ناحیه برخوردار- جدول شماره (۲)- در استان سیستان و بلوچستان قابل تشخیص است.

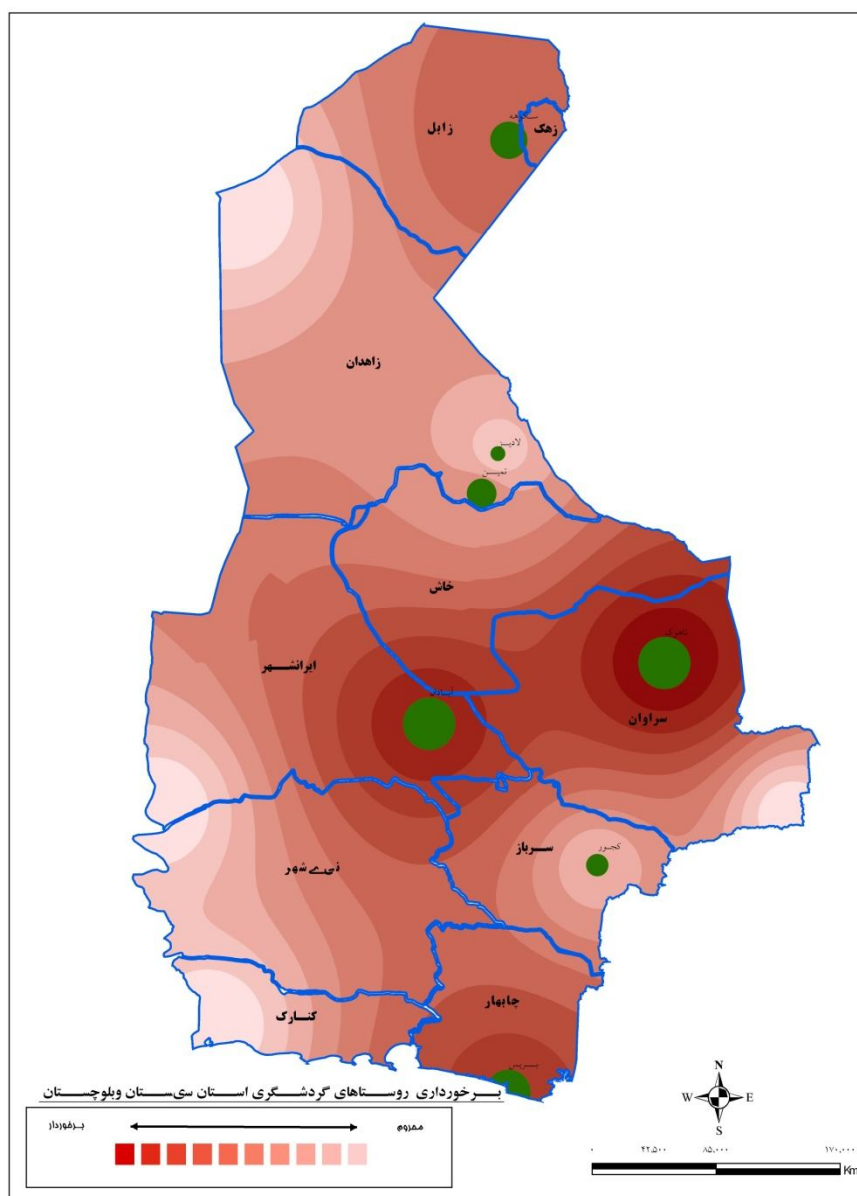
شکل شماره ۱- نمودار درختی روستاهای همگن در استان سیستان و بلوچستان (منبع: محاسبات نگارندگان)

جدول شماره ۲- خوشه بخش ها

خوشه	خوشه ۱ (سطح برخوردار)	خوشه ۲ (سطح برخوردار)	خوشه ۳ (سطح کمتر برخوردار)	خوشه ۴ (سطح محروم)
بخشها	ناهوک	بریس، آبادان	سکوهه، تمین	کجور، لادیز

منبع: محاسبات نگارندگان

براساس یافته های شکل شماره یک می توان دریافت که ؛ روستای ناهوک سطح (برخوردار)، روستاهای بریس و آبادان در سطح (نسبتا برخوردار)، روستاهای سکوه و تمین در سطح (کمتر برخوردار) و روستاهای کجور و لادیز در سطح محروم قرار دارند. لذا این تفاوتها لزوم تهیه و اجرای برنامه ها و طرح های هدفمند را برای توسعه یکپارچه و متوازن روستاها متناسب با پتانسیلهای تاریخی - طبیعی گردشگری ایجاب می کند.

شکل شماره ۲- نقشه سطوح برخورداری روستاهای هدف گردشگری در استان سیستان و بلوچستان

نتیجه گیری

بیشتر روستاهای ایران از قابلیت‌های فراوانی در بحث گردشگری برخوردار بوده و چنانچه این قابلیت‌ها در مسیر صحیح مورد استفاده واقع شود مجموعه ای منحصر به فرد در زمینه گردشگری فراهم خواهد شد براساس آنچه که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، استان سیستان و بلوچستان بعنوان گنجینه ای ارزشمند معماری- طبیعی، مذهبی- آئینی، دارای آثار تاریخی- فرهنگی و موقعیت ممتاز تجاری در صورت برنامه ریزی مدون و تقویت زیرساختها می تواند بستر مناسب صنعت گردشگری کشور باشد با توجه به یافته های منتج از مدل های بکار گرفته شده، راهبردهایی به شرح ذیل برای تقویت و توسعه صنعت گردشگری و ارتقای استان و روستاهای مورد مطالعه، به مجموعه ای پذیرای گردشگر بعنوان راهبرد برتر و دارای اولویت معرفی شده اند:

الف) تدارک مقدمات تهیه و تدوین و طراحی طرح و یا برنامه جامع صنعت گردشگری روستاهای هدف گردشگری.

ب) تقویت ساختارهای زیربنایی - خدماتی (حمل و نقل، تسهیلات و خدمات رفاهی - تفریحی، تاسیسات زیربنایی ...) روستاهای هدف .

پ) اولویت دادن به موضوع توریسم اقتصادی و تجاری و زمینه سازی بسترهای لازم برای تقویت بازارچه های مرزی پارچه، پوشاک و کفش و...، تاکید بر استقرار قطب آزاد تجاری شرق کشور و تقویت بخش اشتغال و درآمد مردم و به تبع آن تامین مالی برنامه ها و پروژه های گردشگری در سطح استان با پرداخت عوارض و مالیات و...

ت) معرفی کلیه اماکن و موضوعات (مذهبی - درمانی، خوراکی و...) جاذب گردشگر از طریق شناسنامه، اطلس و پوستر و آگهی های تبلیغاتی در رسانه های جمعی .

ج) معطوف نمودن توجه مسئولین و متولیان استان و شهرستان به صنعت کم هزینه و در عین حال پر درآمد و اشتغال زای گردشگری .

ه) مکانیابی و طراحی فضاهای عرضه آثار ارزشمند هنری، فرهنگی و صنایع دستی جهت معرفی آداب و سنن و رسوم محلی..

و) ارتقاء کیفیت ساختمانهای مرتبط با خدمات گردشگری نظیر ترمینالها، فرودگاهها و ایستگاههای قطار.

ز) توجه به طراحی ساختمانهای شاخص با شیوه های مهم معماری بومی
ط) تقویت نهادهایی از قبیل جامعه هتلداران، کانون دفاتر جهانگردی و سایر اتحادیه ها.
ی) تقویت شبکه ارتباطی درون باستانی جهت تسهیل رفت و آمد بین نقاط مختلف استان.
ک) ایجاد زمینه گسترش همکاری بین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان، ارگانها و سازمانها ذیربط به منظور جلوگیری از تداخل کاری و موازی کاری.

ل) برقراری یک سیستم نظارتی مستمر برای رسیدگی به وضعیت بهداشت و ارائه خدمات اماکن اقامتی و پذیرایی در داخل استان و مسیرهای ارتباطی آن با هدف ارتقا سطح خدمات این واحدها.

- ارائه راهکارهای منتج از راهبردها

* راهکارهای پژوهشی:

۱. تهیه طرح جامع مطالعات گردشگری استان شامل تهیه خطوط اصلی برنامه ریزی، تدوین سیاستها و راهکارهای توسعه گردشگری، طرحها و برنامه های اجرایی گردشگری
۲. برنامه ریزی و ساماندهی قابلیت‌های توسعه گردشگری برای هر یک از جاذبه ها.
۳. بررسی شیوه های تبلیغاتی موثر برای معرفی جاذبه های گردشگری در سطح استان.
۴. بررسی سرمایه گذارهای مورد نیاز جهت ایجاد زیرساختهای لازم برای توسعه گردشگری
۵. بررسی راهکارهای توسعه صنعت گردشگری در سطح استان سیستان و بلوچستان.
۶. بررسی مزیت نسبی گردشگری در استان سیستان و بلوچستان.
۷. پژوهش درباره نقاشی ها، سنگ نبشته ها، کتیبه ها در استان سیستان و بلوچستان
۸. پژوهش مردم نگاری استان (آداب و رسوم و معیشت، اقتصاد، و فرهنگ) برای آگاهی یافتن از آداب و رسوم مناطق مختلف استان و حمایت از فراموشی داشته های فرهنگی و هنری.
۹. تهیه ضوابط و مقررات جامع گردشگری؛ مقررات فرهنگی، تاسیساتی، حمل و نقل، مالی و ارزی، گمرکی و ...

* راهکارهای اجرایی:

۱. اجرای برنامه آموزش عمومی برای ارتقاء سطح فرهنگ عموم مردم در برخورد با جهانگردان، زیرا برخوردهای نامناسب لطماتی جبران ناپذیر را به بخش گردشگری شهرستان وارد میکند.

۲. تربیت و آموزش راهنماهای مجرب و مسلط به زبان های خارجی برای همراهان با گروه های گردشگری خارجی .
۳. ایجاد نمایشگاه دائمی عکس و اسلاید و نمایش فیلم ویدئویی از جاذبه های استان در پایانه های مسافرتی.
۴. برگزاری جشنواره های فصلی برای معرفی آداب و رسوم و جاذبه های مختلف استان سیستان و بلوچستان .
۵. کمک دولت به تولیدکنندگان فیلم ، مستندسازان، مجسمه سازان و کلیه محققان و هنرمندان برای تولید آن چه که مربوط به حوزه فرهنگ، هنر، ادبیات آداب و رسوم لباس و زبان است.
۶. کمک به سرمایه گذاران بخش خصوصی و ایجاد انگیزه برای آنها از طریق اعطای وامهای کم بهره با دوران سازندگی مناسب و بازپرداخت طولانی برای واحدهای اقامتی ، پذیرای، دفاتر خدمات مسافرتی، ایجاد مراکز تفریحی سالم.
۷. انجام تبلیغات جهانگردی: اختصاص ۳-۵٪ بودجه سازمانهای جهانگردی برای تبلیغات
۸. هماهنگ نمودن فعالیتهای جهانگردی: بین هتلها ، حمل و نقل، محیط زیست و....

Archive of SID

منابع

- ۱- آسایش، حسین، ۱۳۷۹، اصول و روشهای برنامه ریزی ناحیه ای، انتشارات پیام نور، چاپ چهارم
- ۲- آسایش، حسین، استعلاجی، علیرضا، ۱۳۸۲، اصول و روشهای برنامه ریزی ناحیه ای (روشها، مدلها و فنون)، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری، چاپ اول
- ۳- ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۱، مقدمه ای بر جامعه شناسی روستایی، انتشارات اطلاعات، چاپ چهارم
- ۴- امین بیدخت، علی اکبر، ۱۳۸۵، سنجش توسعه یافتگی شهرستانهای استان سمنان، مجله آموزش رشد جغرافیا، انتشارات وزارت آموزش و پرورش
- ۵- بدری، سیدعلی، ۱۳۶۹، مکانیابی مراکز توسعه روستایی، نمونه موردی: بخش جعفرآباد گازران قم، پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته جغرافیای انسانی - گرایش مطالعات ناحیه ای، به راهنمایی دکتر مهدی طالب، دانشگاه تربیت مدرس
- ۶- تقوایی، مسعود، رضانی، علیرضا، ۱۳۸۴، تحلیلی بر روند تحولات شاخصهای توسعه در شهرستانهای استان چهارمحال بختیاری، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، ویژه جغرافیا، شماره ۱، جلد هجدهم
- ۷- تجاری، فرشاد. (۱۳۷۱). برنامه ریزی توریسم ورزشی، دوره آموزشی و پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی .
- ۸- پرویز، دیبایی. (۱۳۷۱). شناخت جهانگردی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول .
- ۹- پارکز، زانت بی و دیگران. (۱۳۸۲). مدیریت معاصر در ورزش مترجم دکتر محمد احسانی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دفتر نشر آثار علمی .
- ۱۰- ثنایی، سیروس. (۱۳۸۵). موانع و راهکارهای توسعه گردشگری در استان سیستان و بلوچستان، همایش قابلیتها، موانع و راهکارهای توسعه گردشگری در استان سیستان و بلوچستان .
- ۱۱- حسین زاده دلیر، کریم، ۱۳۸۰، برنامه ریزی ناحیه ای، انتشارات سمت، چاپ اول
- ۱۲- حکمت نیا، حسن، موسوی میر نجف، ۱۳۸۵، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، انتشارات علم نوین، چاپ اول
- ۱۳- خوب آیند، سعید، ۱۳۸۱، بررسی و تعیین درجه توسعه یافتگی شهرستانهای استان ایلام، فصلنامه فضای جغرافیایی، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی اهر، شماره ۷
- ۱۴- فرجی سبکیار، حسنعلی، ۱۳۸۴: مکانیابی واحدهای خدمات بازرگانی با استفاده از روش تحلیل سلسه مراتبی (AHP) مطالعه موردی: بخش طرقله شهرستان مشهد، پژوهشهای جغرافیایی، شماره ۵۱، بهار ۱۳۸۴
- ۱۵- رکن الدین افتخاری، رضا و همکاران. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، نشریه مدرس، دوره ۶، شماره ۲
- ۱۶- سقایی، محمد. (۱۳۸۵). چاشهای صنعت توریسم در ایران و راهکارهای بهبود و توسعه آن، مجموعه مقالات همایش جغرافیا و قرن بیست و یکم، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی نجف آباد.
- ۱۷- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۲، رتبه بندی شهرستانهای استان از نظر توسعه، انتشارات سازمان مدیریت
- ۱۸- سعید، امیران (۱۳۷۹). اثر اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

- ۱۹- شرافت پور، جبار. (۱۳۸۵). اورامان سرزمینی بکر، جادویی و اسرار آمیز، همایش قابلیت‌ها، موانع و ارائه راهکارهای توسعه گردشگری سیستان و بلوچستان.
- ۲۰- رضوانی، محمد رضا، صحنه، بهمن، ۱۳۸۲، سنجش سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی دهستان آق قلا و بندر ترکمن، فصلنامه روستا و توسعه
- ۲۱- رضوانی، محمد رضا، ۱۳۸۳، سنجش و تحلیل سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سنندج، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، شماره سوم
- ۲۲- زیاری، کرامت ...، ۱۳۷۸، اصول و مبانی برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه یزد، چاپ اول
- ۲۳- فعله گری، علی (۱۳۸۵). نگاهی به وضعیت صنعت توریسم استان سیستان و بلوچستان، و بررسی مشکلات و موانع توسعه آن، همایش قابلیت‌ها، وانع و راهکارهای توسعه گردشگری در استان سیستان و بلوچستان.
- ۲۴- قهرمانی، حسن. (۱۳۷۵). اثرات جغرافیایی جهانگردی در شهرستان همدان، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۵- کازه، ژرژ. (۱۳۸۱). آمایش جهانگردی، ترجمه صالح الدین محلاتی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات.
- ۲۶- سیستان و بلوچستانی، سوران. (۱۳۸۷). اکوتوریسم و جاذبه های نیمرخ شمالی البرز، وب سایت شخصی.
- ۲۷- فنی، زهره، ۱۳۸۲، شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه ای، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور
- ۲۸- کلانتری، خلیل، ۱۳۸۵، پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی، ناشر شریف، چاپ اول
- ۲۹- معصومی اشکوری، سید حسن، ۱۳۷۶، اصول و مبانی برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات صومعه سرا، چاپ دوم
- ۳۰- مایکل هال، کالین؛ ام جنکینز، جان. (۱۳۷۷). درآمدی بر صنعت جهانگردی؛ مترجمین: عباس اردکانیان، محمد رضا حبیبی، تهران: انتشارات ارمغان.
- ۳۱- میکائیلی، علیرضا. (۱۳۸۳). سازماندهی برنامه ریزی و طراحی تفریحی و اوقات فراغت؛ گرگان: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.
- ۳۲- مهدوی، داود. (۱۳۸۲). نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲
- ۳۳- محمدی ده چشمه، مصطفی، و دیگران (۱۳۸۷). امکان سنجی توانمندیهای اکوتوریسم استان چهارمحل و بختیاری، مجله محیط شناسی، سال سی و چهارم شماره ۴۷.
- ۳۴- مدهوشی مهرداد و همکاران. (۱۳۸۲). ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان، فصلنامه پژوهشی بازرگانی، شماره ۲۸.
- ۳۵- هیوود، لس و دیگران (۱۳۸۰). اوقات فراغت، مترجم محمد احسانی، تهران، چاپ امید دانش.
- ۳۶- یزدانی فاروقی، شهریار (۱۳۷۴). بررسی نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان قهرمان کشورهای آسیای میانه و ایران شرکت کننده در اولین دوره بازیهای همبستگی کشورهای اسلامی، پایان نامه دانشگاه علامه طباطبایی.
- 37- Copus, A.K. & J. R. Crabtree (1996); Indicators of Socio - Economic Sustainability: An Application to Remote Rural Scotland, Journal of Rural Studies, Vol.12, No.1.
- 38- Harvey, gawk, 1996, urban land economic, macmilan,
- 39- Holt, d., (1973): foth UN seminar: Training for Rural development, June, 7-15
- 40- Rondinelli, Dennis, 1998, A: Cities, market town and agriculture development, regional development dialogue, vol5, NO.1